

УДК 339.92(100):339.5

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V44\(2024\)-25](https://doi.org/10.31521/modecon.V44(2024)-25)

Савченко М. В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Донецьк, Україна

ORCID: 0000-0002-9063-3551

e-mail: m_savchenko@donnu.edu.ua

Оришко Д. О., здобувач вищої освіти, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Донецьк, Україна

ORCID: 0000-0002-6496-3821

e-mail: oryshko.d@donnu.edu.ua

Міжнародні інтеграційні процеси та їх вплив на систему міжнародних економічних відносин

Анотація. У статті розглянуто основні форми та види міжнародних інтеграційних процесів, серед яких: вільна торгівля, митний союз, економічна інтеграція, спільний валютний союз, політичні та оборонні союзи та регіональні інтеграційні альянси. Міжнародні інтеграційні організації відіграють важливу роль у світі сьогодення, сприяючи співпраці між країнами та регіонами. Їх вплив поширюється на економіку, політику та соціокультурний розвиток їх учасників. Було визначено, що сучасний процес міжнародної економічної інтеграції формується під впливом різноманітних факторів глобального розвитку, серед яких ключові місця займають глобалізація та регіоналізація.

Проведено порівняльний аналіз двох інтеграційних угруповань з різних частин світу та з різними показниками, таких як НАФТА та ЮДЕАК. Визначено лідерів в кожному з них, слабкі та сильні сторони економіки. Порівнюючи динаміку ВВП, експорту та імпорту у двох групах інтегрованих держав, відзначили, що в країнах НАФТА ці показники стабільно зростають, з США в ролі лідера. З іншого боку, в країнах ЮДЕАК ці показники є нестабільними та швидко змінюються. Також обґрунтували ключові проблеми для розвитку міжнародних об'єднань, а також досліджено перспективи та шляхи для подальшого розвитку інтеграційних процесів. Обґрунтовано, що розвиток інтеграційних процесів став однією з характерних рис сучасного світу. Їх створення є необхідним через те, що в умовах глобалізації матеріальні елементи суверенітету окремих держав недостатні для захисту їхніх національних інтересів та вирішення проблем, з якими вони стикаються на сучасному рівні економічного розвитку.

Ключові слова: міжнародні об'єднання; економіка; вільна торгівля; інтеграція; угруповання; міжнародні економічні відносини; міжнародна економічна інтеграція; НАФТА; ЮДЕАК.

Savchenko Maryna, Doctor of Economics, Professor, The Head of the Department of International Economic Relations, Vasyly' Stus Donetsk National University, Vinnytsya, Ukraine

Oryshko Daria, obtaining higher education, Vasyly' Stus Donetsk National University, Vinnytsya, Ukraine

International Integration Processes and Their Influence on the System of International Economic Relations

Abstract. Introduction. At the regional level, the process of identification, organization and modeling of integration efforts takes place, while at the global level these efforts are generalized. With the spread of their influence, regional organizations establish mechanisms of economic cooperation, which at the global level become a component of the international community. It was determined that in practice, the development of international economic integration associations includes elements of various stages of development, but it is clear that there is a transition from simpler forms to more complex and improved ones. These associations have different goals and levels of integration - from free trade to strong and deep political and economic integration.

Purpose. The purpose of the article is to study the current state of international integration processes as an effective model of interaction between countries.

Results. The article examines the main forms and types of international integration processes, including: free trade, customs union, economic integration, common currency union, political and defense alliances, and regional integration alliances. International integration organizations play an important role in today's world, promoting cooperation between countries and regions. Their influence extends to the economy, politics and socio-cultural development of their participants. It was determined that the modern process of international economic integration is formed under the influence of various factors of global development, among which globalization and regionalization occupy key places.

A comparative analysis of two integration groups from different parts of the world and with different indicators, such as NAFTA and JUDEAC, was conducted. Leaders in each of them, weak and strong sides of the economy are identified. Comparing the dynamics of GDP, export and import in two groups of integrated states, it was noted that these indicators are steadily growing in the NAFTA countries, with the USA in the role of leader. On the other hand, in the JUDEAC countries, these indicators are unstable and change rapidly. Key problems for the development of international associations were also substantiated, as well as prospects and ways for the further development of integration processes were explored. It is substantiated that the development of

¹ Стаття надійшла до редакції: 06.04.2024

Received: 06 April 2024

integration processes has become one of the characteristic features of the modern world. Their creation is necessary due to the fact that in the conditions of globalization, the material elements of the sovereignty of individual states are insufficient to protect their national interests and solve the problems they face at the current level and economic development.

Conclusions. Integration processes become a key factor in global economic development and establish stable economic ties between countries. Each of these integration models has its own specificity and direction determined by geopolitical and economic conditions..

Keywords: international associations; economy; free trade; integration; grouping; international economic relations; international economic integration; NAFTA; JUDEAC.

JEL Classification: F13; F15.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується глибокою взаємозалежністю між державами у сфері торгівлі, інвестицій, фінансів та інших економічних відносин. Процеси міжнародної інтеграції створюють нові можливості та виклики для суб'єктів світової економіки. Держави поступово втрачають здатність самостійно вирішувати складні економічні, соціальні, екологічні, науково-технічні, політичні та інші проблеми. Країни прагнуть об'єднати зусилля з іншими країнами, часто зі своїми сусідами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням вивчення розвитку міжнародного інтеграційного середовища присвячено значну кількість наукових досліджень. Ці питання досліджували іноземні та вітчизняні вчені: Н. Безрукова, Н. Джурка [1], Т. Деркач [2], Є. Ерфан [3], Ю. Палагнюк [4], М. Савченко, М. Варламова, М. Шкурат [5], І. Поліщук, В. Вільхівський [6] та ін. Аналіз поглиблюється зростанням кількості інтеграційних угруповань у країнах, що розвиваються, залученням до інтеграції нових учасників та специфікою їхніх цілей.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження сучасного стану міжнародних інтеграційних процесів як ефективної моделі взаємодії між країнами. Для досягнення поставленої мети було вирішено такі наукові завдання:

- дослідити та виокремити відмінні риси економічної інтеграції;
- виокремити аспекти ролі та значення міжнародних економічних утворень;
- охарактеризувати види міжнародних інтеграційних альянсів;
- виявити тенденції та оцінити сучасний стан регіональних інтеграцій: НАФТА та ЮДЕАК;
- визначити сучасні виклики щодо розвитку НАФТА та ЮДЕАК.

Методологія дослідження базується на комбінуванні теоретичних та емпіричних, кількісних і якісних методів. Для вирішення поставлених завдань було використано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, індукція, аналогія, системний підхід.

Основні результати дослідження. Під міжнародною економічною інтеграцією розуміють ступінь зрілої інтернаціоналізації виробництва на основі розвитку глибоких і стійких взаємозв'язків і поділу праці між національними економіками, поступового злиття відтворювальних структур багатьох країн.

Економічна інтеграція передбачає вільний рух капіталів, товарів і людей між країнами-учасницями. Інтеграція характеризується рисами, які відрізняють її від інших економічних взаємодій між державами (рис. 1).

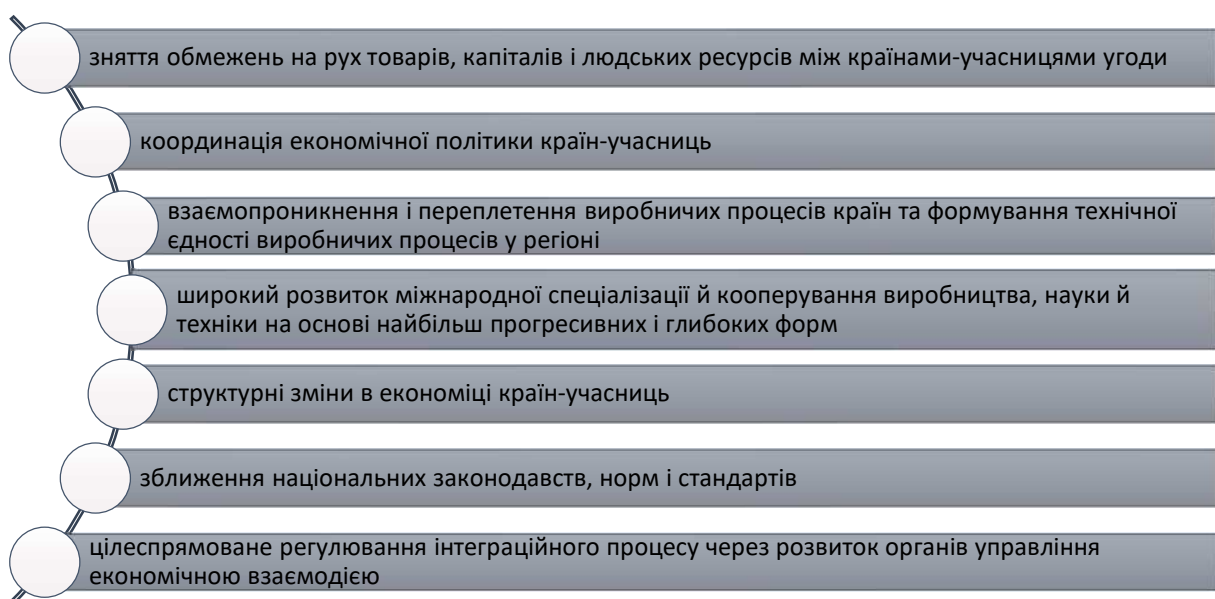

Рисунок 1 – Відмінні риси економічної інтеграції

Джерело: [7]

Міжнародні інтеграційні утворення грають ключову роль у сучасному світі, сприяючи співпраці між країнами та регіонами. Вони впливають на економічний, політичний та соціокультурний розвиток своїх членів. Нижче наведені деякі аспекти ролі та значення таких утворень:

- розширення торгівлі: наприклад, Європейський Союз (ЄС) та Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) підвищують обсяг торгівлі між своїми членами, знижуючи тарифи та інші торговельні бар'єри;

- сприяння економічному зростанню: інтеграційні організації сприяють розвитку економіки та створенню нових робочих місць шляхом спільного ринку та проєктів;

- політичний вплив: вони можуть впливати на міжнародну політику, представляючи спільну позицію в питаннях миру, клімату та прав людини;

- мінімізація конфліктів: завдяки спільним інтересам та згуртованості між членами, організація може зменшити конфлікти та забезпечити стабільність;

- інтегрований розвиток: сприяють розвитку освіти, науки, культури, покращуючи якість життя громадян;

- мінімізація конфліктів: завдяки спільним інтересам та згуртованості між членами, організація може зменшити конфлікти та забезпечити стабільність;

- інтегрований розвиток: сприяють розвитку освіти, науки, культури, покращуючи якість життя громадян;

- захист прав людини: деякі організації мають структури для захисту прав та соціальних стандартів;

- забезпечення миру і стабільності: допомагають у врегулюванні конфліктів та забезпеченні регіональної стабільності [7].

Роль та значення міжнародних інтеграційних організацій можуть варіювати залежно від конкретного контексту та цілей. Проте важливо усвідомлювати, що вони також стикаються з власними викликами та обмеженнями, а їхній вплив не завжди є однозначним.

Міжнародні інтеграційні об'єднання являють собою форми співпраці між двома або більше країнами, спрямовані на економічне, політичне, соціокультурне або інше глибоке злиття для спільного розвитку та співпраці. Вони сприяють досягненню спільних цілей та вирішенню спільних проблем.

Ці альянси можуть набирати різних форм і рівнів інтеграції, починаючи від простої вільної торгівлі і закінчуючи глибокою інтеграцією. Вони також можуть охоплювати різноманітні сектори, такі як економіка, політика, оборона та культура.

Існують різні види міжнародних інтеграційних альянсів, які об'єднують країни для спільного розвитку та співпраці:

1. Вільна торгівля: це спрямовано на зменшення торговельних бар'єрів між країнами-учасницями, таких як тарифи та квоти. Наприклад, Північноамериканський вільний торговельний район

(NAFTA) був оновлений до Угоди про спільний ринок США-Мексика-Канада (USMCA).

2. Митний союз: країни, що утворюють митний союз, домовляються про спільну тарифну політику та тарифні ставки на товари, які імпортуються та експортуються між ними. Прикладом є Європейський митний союз (ЄМС).

3. Економічна інтеграція: цей тип альянсу включає створення спільного ринку, що охоплює вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили між країнами-членами. Прикладом є Європейський Союз (ЄС).

4. Спільний валютний союз: країни, які формують спільний валютний союз, використовують спільну валюту та, як правило, спільну центральну банківську систему. Наприклад, в країнах єврозони використовується євро.

5. Політичні та оборонні союзи: деякі альянси фокусуються на політичній та оборонній співпраці між країнами-членами, такі як НАТО (Північноатлантичний альянс) та СНД (Співдружність Незалежних Держав).

6. Регіональні інтеграційні альянси: ці альянси формуються в різних географічних регіонах світу й об'єднують кілька або більше країн. Прикладами є Економічна співдружність Західної Африки (ECOWAS) та Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN) [2].

На практиці розвиток міжнародних економічних інтеграційних альянсів поєднує в собі риси та елементи різних етапів, проте очевидно, що спостерігається перехід від простіших до складніших та досконаліших форм. Ці альянси мають різні цілі та рівні інтеграції, починаючи від вільної торгівлі й закінчуючи потужною глибокою політичною та економічною інтеграцією.

Процеси поглиблення інтернаціоналізації господарського життя призвели до зростання кількості міждержавних угруповань та формування регіональних торговельних блоків. За територіальною ознакою найбільше таких регіональних утворень сконцентровано в Європі (близько 25,7%), значно менше у Східній Азії (16,3%), Південній (11,3%) та Північній Америці (8,1%) [3].

Один із них - Центральноафриканський митний та економічний союз (ЮДЕАК), створений за участю Габону, Камеруну, Конго, Центральноафриканської Республіки, Чаду та Центральноафриканської Республіки. Його установча угода була підписана у Браззавілі (Конго) у 1964 році, а набула чинності з 1 січня 1966 року [8].

Одним із найбільших інтегрованих угруповань є Північноамериканська асоціація вільної торгівлі (НАФТА), створена зі Сполучених Штатів, Канади та Мексики, яка розпочала свою діяльність з 1 січня 1994 р. На даному етапі розвитку НАФТА поступово зменшує тарифні бар'єри, створює умови для вільного руху товарів, послуг, капіталу, робочої сили та прямих іноземних інвестицій [8].

Для порівняння розглянемо американське інтеграційне угруповання НАФТА та африканське інтеграційне угруповання ЮДЕАК. На рис. 2 і 3 показані

темпи зростання ВВП з моменту створення цих інтеграційних угруповань.

Так, ВВП країн-членів НАФТА показує стабільний ріст щороку, з явним позитивним ефектом (рис. 2).

Навіть Мексика, яка має найнижчий рівень ВВП та значно відрізняється за економічним розвитком від США та Канади, відзначає позитивну динаміку зростання ВВП.

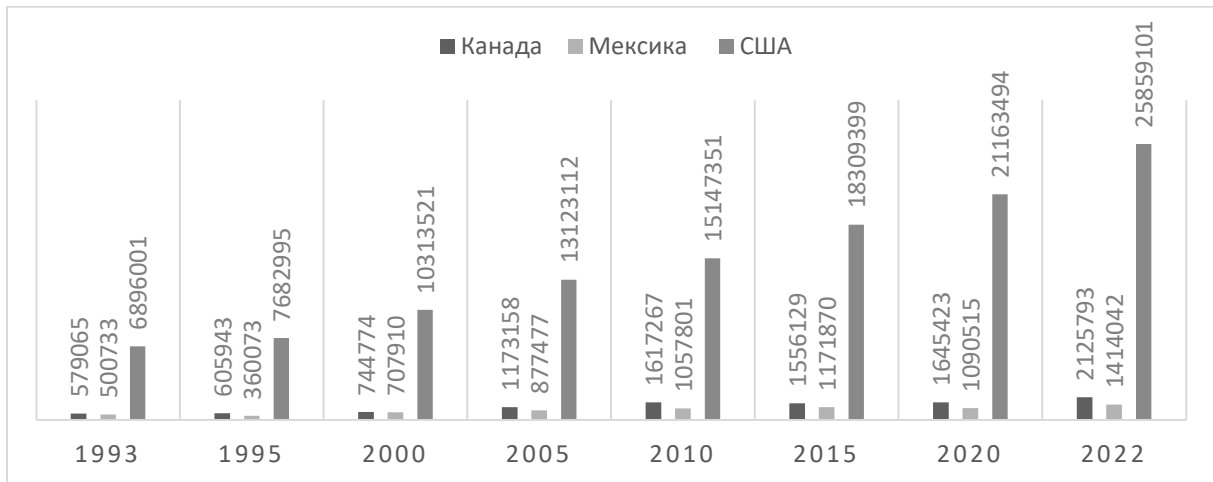

Рисунок 2 – ВВП країн НАФТА 1993-2022 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними [9]

Інтеграційне угруповання ЮДЕАК існує значно довше, ніж НАФТА, і, зрозуміло, країни, що входять до цієї організації, суттєво відрізняються за рівнем економічного розвитку. Показники економічного стану країн ЮДЕАК у 1970 р. дуже низькі й не вражають (рис. 3).

Інтеграція сприяє утворенню єдиного економічного простору і сприяє збільшенню обсягів міжнародної торгівлі між країнами, що беруть участь у цьому процесі. При цьому усунення тарифних бар'єрів та інших торговельних обмежень полегшує доступ до ринків та експорт. Часто це супроводжується гармонізацією торговельних стандартів і правил, що

спрощує ведення бізнесу між країнами-учасницями та зменшує витрати на їх дотримання [4].

З удосконаленням інтеграції зростає конкуренція як між компаніями, так і між країнами. Це призводить до поліпшення якості продукції та послуг, а також стимулює інновації. Для малих і середніх підприємств відкриваються нові бізнес-можливості, оскільки вони мають доступ до більших ринків і ресурсів. Ці аспекти взаємодіють і визначають нові моделі економічної та торговельної взаємодії у глобальному масштабі. Детальне розуміння цих впливів дозволяє учасникам глобальної економіки успішно адаптуватися до змін і використовувати нові можливості [10].

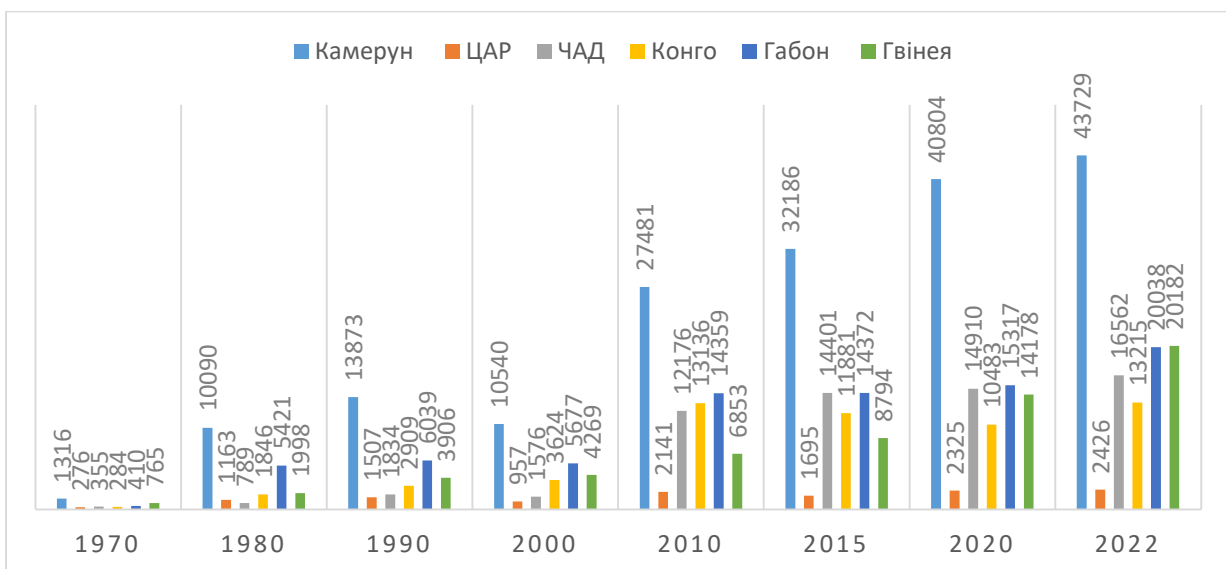

Рисунок 3 – ВВП країн ЮДЕАК 1970-2022 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними [6]

Порівнюючи інтегровані угруповання та їхню торгівлю, на рис. 4 і 5 показано експорт та імпорт країн-членів НАФТА.

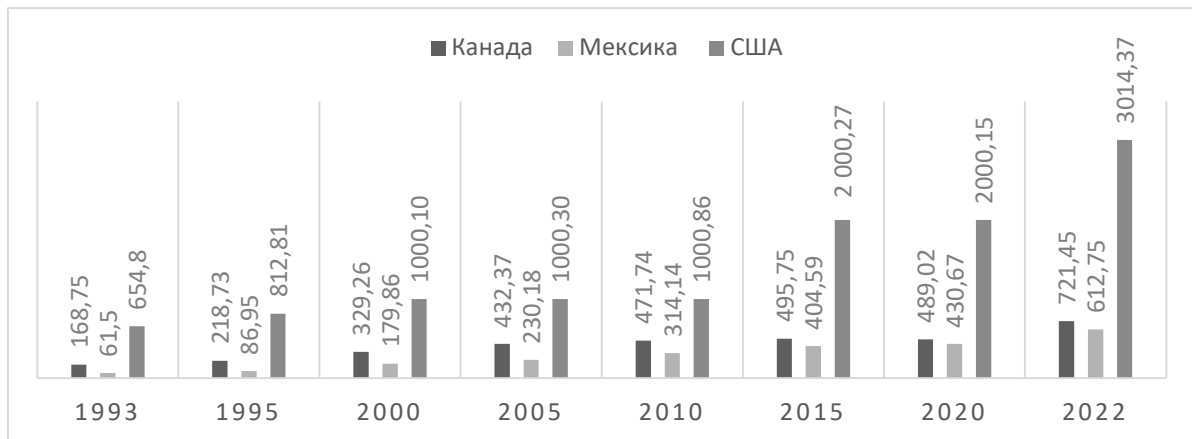

Рисунок 4 – Обсяги експорту країн НАФТА 1993-2022 рр., млрд дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними [9]

За допомогою розширення її імпортних та експортних операцій, Канада зуміла збільшити свою участь у світовій економіці. У 2017 році обсяги експорту та імпорту були значно вищими, починаючи з 2005 року (рис. 4, 5).

Географічне розташування Канади поруч з США, а також її членство в Північноамериканській угоді про вільну торгівлю з США та Мексикою визначають

регіональну спрямованість її зовнішньоторговельних операцій. Канада відіграє ключову роль у світовій економіці, будучи одним із провідних торговельних центрів. Основними продуктами канадського експорту є автомобілі та їх компоненти, промислове та телекомунікаційне обладнання, хімічні продукти, пластмаси, добрива, деревина та вироби з неї, сира нафта, природний газ, електроенергія та алюміній [1].

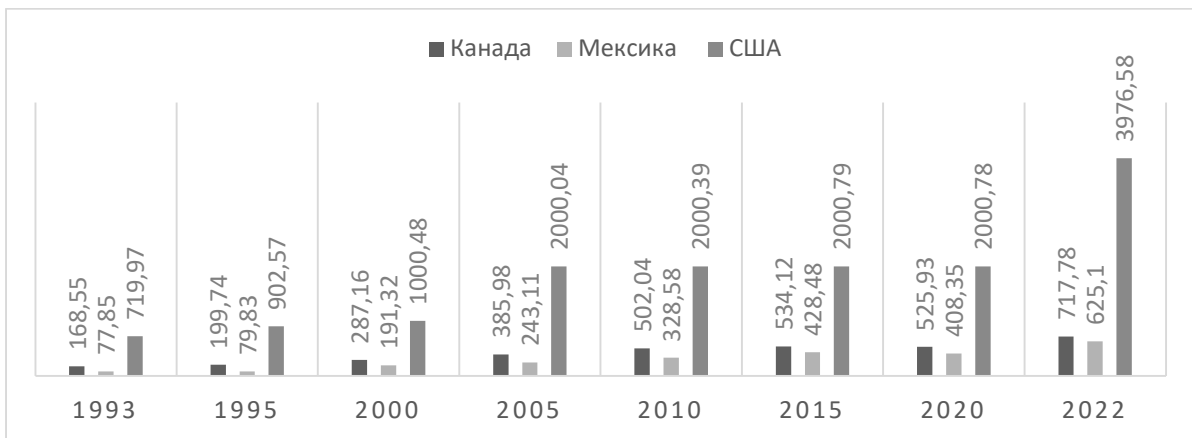

Рисунок 5 – Обсяги імпорту країн НАФТА 1993-2022 рр., млрд дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними [9]

Зовнішня торгівля відіграє ключову роль в економіці розвиваючих країн Африки, які мають тісні зв'язки з міжнародними ринками. У країнах з соціалістичним шляхом розвитку контроль над зовнішньою торгівлею здійснюється державою. Близько 80% африканського експорту становлять сировинні матеріали для промислового та сільськогосподарського використання, більшість з них

складається з однієї-двох сільськогосподарських культур або певних мінералів.

Загалом, країни Центральної Африки, подібно до багатьох інших країн розвиваючого регіону, основними предметами експорту є природні ресурси, такі як нафта, газ, деревина та мінерали, які можуть становити значну частину їх експорту (рис. 6, 7).

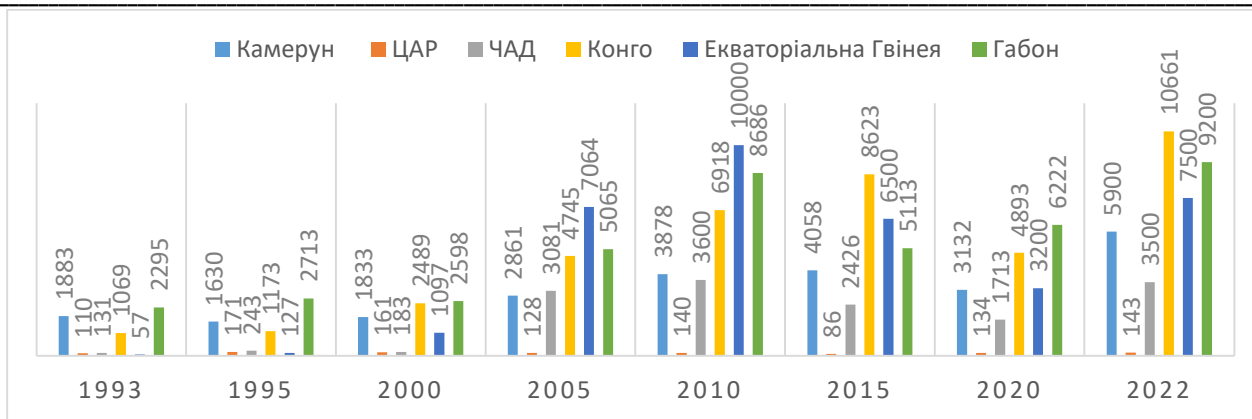

Рисунок 6 – Обсяги експорту країн ЮДЕАК за 1993-2022 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними [9]

Щодо ввезення товарів, країни африканського регіону мають можливість імпортувати різноманітні продукти, включаючи машини, технології, харчові продукти, легкі промислові товари та інші товари для задоволення внутрішнього попиту та реалізації інфраструктурних проєктів.

Порівнюються динаміка експорту та імпорту двох інтегрованих груп країн - НАФТА та ЮДЕАК. У Мексиці, Канаді та США ці показники стійко зростають, з основним лідерством у США; щодо країн ЮДЕАК, як видно з рис. 6 та 7, ці показники нестабільні та швидко змінюються, хоча загальний обсяг експорту та імпорту все ж таки зростає з 1993 року.

Сьогодні об'єднання стикаються з низкою викликів, які можуть вплинути на їхню стійкість та ефективність. Ось деякі з найважливіших з них:

- економічна невизначеність: глобальна економічна нестабільність, фінансові кризи та коливання валютних курсів можуть створювати економічні труднощі для інтегрованих об'єднань, особливо в країнах;

- політичні та соціальні відмінності: різні політичні та соціальні системи в країнах-членах можуть

призвести до конфліктів і ускладнити прийняття спільних рішень, що може паралізувати або послабити процес інтеграції;

- загрози безпеці, такі як тероризм, кібератаки та геополітичні конфлікти, створюють несприятливі умови для співпраці й вимагають перегляду стратегій безпеки в рамках інтегрованих коаліцій;

- націоналізм і популізм: його зростання може призвести до тенденції виходу країн з інтеграційних структур, що загрожує їхній згуртованості;

- пандемії та глобальні кризи: пандемії, стихійні лиха та інші глобальні кризи можуть порушити нормальне функціонування інтеграційних інститутів і поставити під сумнів їхню стійкість та здатність вирішувати спільні проблеми [11];

- торговельні суперечності: посилення торговельних суперечностей між основними гравцями у світовій економіці може порушити торговельні потоки й негативно вплинути на інтеграційні структури;

- зміна клімату: ескалація проблем, пов'язаних зі зміною клімату, може вимагати впровадження нових стратегій і політик для адаптації до нових умов.

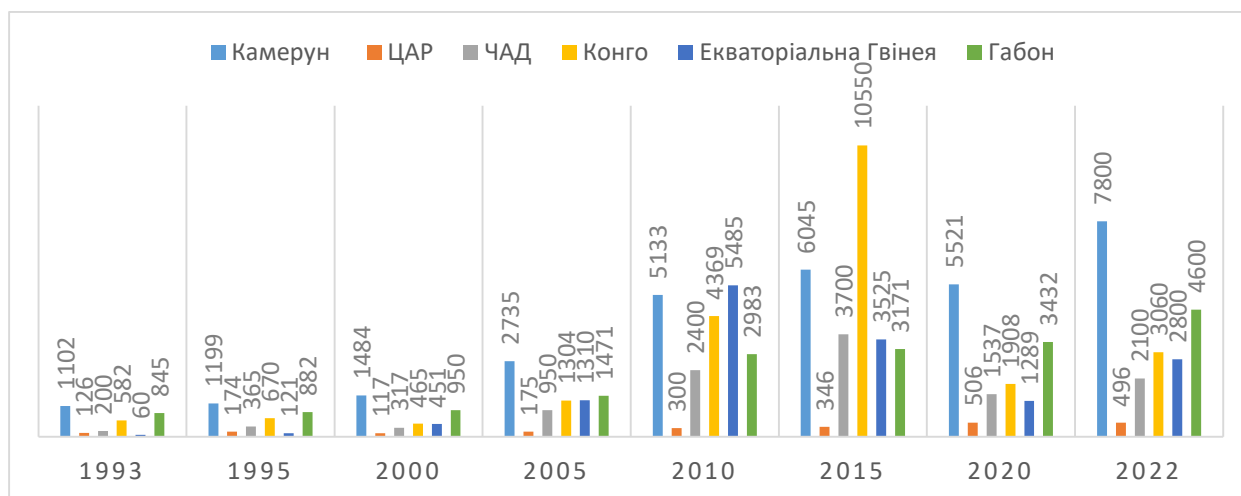

Рисунок 7 – Обсяги імпорту країн ЮДЕАК за 1993-2022 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними [9]

Інтеграційні об'єднання повинні бути готовими відповісти на ці виклики, адаптувати стратегії та сприяти спільним діям для забезпечення сталого та ефективного функціонування [12].

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується розширенням та поглибленням інтеграційних процесів, які впливають на якісні та кількісні параметри розвитку всіх форм міжнародних економічних відносин. Зростаюча економічна взаємозалежність на різних рівнях - двосторонньому, субрегіональному, регіональному та міжрегіональному є характеристикою сучасних міжнародних економічних відносин. Форми економічної взаємодії залежать від економічного розвитку країн-учасниць, кожна з яких впливає на напрямок та спрямованість інтеграції.

Розвиток інтеграційних процесів є невід'ємною частиною сучасного світу. Умови глобалізації ставлять під сумнів ефективність окремих елементів суверенітету держав для захисту їхніх національних інтересів і вирішення завдань сучасного міжнародного правового та економічного розвитку. Створення регіональних інтеграційних об'єднань відповідає цим вимогам [13].

Інтегровані об'єднання розвинених держав сприяє формуванню економічних зв'язків, де переважають наднаціональні інтереси й згладжує основні різниці на

міжнародному ринку. Регіоналізм, сприяючи ринковій інтеграції розвитку національних економік, особливо активізується в умовах континентальної інтеграції.

Висновки. Сучасні інтеграційні об'єднання різняться за рівнем розвитку, кількістю учасників та поставленими завданнями. Деякі з них включають найбільш розвинені та об'ємні економіки світу, які взаємодіють з країнами, які розвиваються. Головною сферою діяльності цих об'єднань є економіка та торгівля.

Африканські інтеграційні угруповання, такі як ЕКОВАС та ЮДЕАК, знаходяться на етапі розвитку та поки не досягли успіху, як ЄС або НАФТА.

Важливо зазначити, що існують різниці в економічній спеціалізації між країнами НАФТА та ЮДЕАК. Країни ЮДЕАК в основному зосереджені на виробництві та експорті сільськогосподарських товарів та енергоресурсів, тоді як країни НАФТА спеціалізуються на високотехнологічних та інноваційних товарах, технологіях та послугах.

Інтеграційні процеси стають ключовим чинником світового економічного розвитку та устанавлюють стійкі економічні зв'язки між країнами. Кожна з цих інтеграційних моделей має свою специфіку та напрямок, визначений геополітичними та економічними умовами.

Література:

1. Безрукова Н. В., Джурка Н. В. Економічні відносини країн-членів НАФТА: оцінка результатів співпраці. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6773>
2. Деркач Т. В. Регіональна економічна інтеграція у системі глобалізації світової економіки. *Економічні інновації*. 2014. Вип. 57. С. 127-135.
3. Erfan E. Сучасний стан та динаміка світових інтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-50>.
4. Палагнюк Ю.В. Процес інтеграції на європейському континенті: теоретичні та історичні аспекти. *Демократичне врядування*. 2013. Вип. 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_12_11.
5. Savchenko M., Varlamova M., Shkurat M., Melnyk L., Bondar V. Development of regional integration groups in the system of global trade and economic relations. *Management Theory And Studies For Rural Business And Infrastructure Development*. 2020. Vol. 42. No. 4. P. 515-526. DOI: 10.15544/mts.2020.55.
6. Поліщук І., Вільхівський В. Міжнародна інтеграція: європейський контекст. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2023. № 4(55). DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.55.268545>.
7. Череп А.В., Вишняков В.М., Худолей Л.В. Міжнародна економічна інтеграція: навч. посіб. для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Економіка» освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка». Запоріжжя: ЗНУ, 2019. 153 с.
8. Передрій О. С. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 264 с.
9. UNCTADstat. URL: <https://unctadstat.unctad.org/>
10. Офіційний сайт інтеграційного об'єднання НАФТА. URL: <http://www.naftanow.org>
11. Зони вільної торгівлі на початку XXI століття: монографія. О.І. Шнирков, А.С. Філіпенко, А.П. Румянцев та ін.; за ред. О.І. Шниркова, В.І. Муравйова. К.: Київський університет, 2013. 399 с.
12. Сіденко В.Р. Україна в процесах міжнародної інтеграції. Х.: Форт, 2003. 280 с.
13. Мариніна С.В. Науково-технічна та інноваційна модель розвитку України як фактор інтеграції до Європейського Союзу. Соціально-економічні проблеми України в глобальному просторі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 26-27 квітня 2012 р. С. 58-60.

References:

1. Bezrukova, N. V. & Dzhurka, N. V. (2018). Ekonomichni vidnosyny krain-chleniv NAFTA: otsinka rezultativ spivpratsi. *Efektivna ekonomika*, 12. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6773>
2. Derkach, T. V. (2014). Rehionalna ekonomichna intehratsiia u systemi hlobalizatsii svitovoi ekonomiky. *Ekonomichni innovatsii*. Vyp. 57. С. 127-135.
3. Erfan, Ye. (2023). Suchasnyi stan ta dynamika svitovykh intehratsiinykh protsesiv. *Ekonomika ta suspilstvo*. 49. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-50>.

4. Palahniuk, Yu.V. (2013). Protses intehtatsii na yevropeiskomu kontynenti: teoretychni ta istorychni aspekty. Demokratychnе vriaduvannia. Vyp. 12. http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_12_11.
5. Savchenko, M., Varlamova, M., Shkurat, M., Melnyk, L. & Bondar, V. (2020). Development of regional integration groups in the system of global trade and economic relations. Management Theory And Studies For Rural Business And Infrastructure Developmen. Vol. 42, 4, 515-526.
6. Polishchuk, I. & Vilkhivskiy, V. (2023). Mizhnarodna intehtatsiia: yevropeyskyi kontekst. Visnyk NluU imeni Yaroslava Mudroho. Seriia: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia. 4(55). <https://doi.org/10.21564/2663-5704.55.268545>.
7. Cherep, A.V., Vyshniakov, V.M. & Khudoliei, L.V. (2019). Mizhnarodna ekonomichna intehtatsiia. ZNU.
8. Peredrii, O. S. (2008). Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny. Znannia.
9. UNCTADstat. <https://unctadstat.unctad.org/>
10. Ofitsiinyi sait intehtatsiinoho obiednannia NAFTA. <http://www.naftanow.org>
11. Zony vilnoi torhivli na pochatku XXI stolittia. (2013). O.I. Shnyrkov, A.S. Filipenko, A.P. Rumiantsev ta in. Kyivskiy universytet.
12. Sidenko, V.R. (2003). Ukraina v protsesakh mizhnarodnoi intehtatsii. Fort.
13. Marynina, S.V. (2012). Naukovo-tekhnichna ta innovatsiina model rozvytku Ukrainy yak faktor intehtatsii do Yevropeiskoho Soiuzu. Sotsialno-ekonomichni problemy Ukrainy v hlobalnomu prostori: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii.

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License